

СТРАТЕГІЯ РОЗВИТКУ ВУГІЛЬНОЇ ГАЛУЗІ УКРАЇНИ У РОЗРІЗІ ГЛОБАЛЬНИХ ТЕНДЕНЦІЙ СВІТОВОЇ ЕНЕРГЕТИКИ (попередня редакція для перекладачів)

У глобальному споживанні первинних енергоресурсів протягом останніх 10 років продовжувалося домінування викопних видів палива. Їх частка у загальному споживанні у 2016р. становила 86%, зменшившись порівняно з 2006р. на 2%. Водночас, частка природного газу збільшилася з 23% до 24% за падіння частки нафти з 35% до 33% та вугілля – з 30% до 28%.

Тобто, незважаючи на розвиток ВДЕ у світі, структура глобального споживання дотепер залишається доволі інерційною, що свідчить про доцільність дотримуватися зважених оцінок у прогнозуванні індикативних енергетичних показників на період до 2035р. Серед викопних видів палива лише природний газ має гарну перспективу щодо підвищення своєї ролі у структурі світової енергетики, що пов'язано з його екологічними перевагами.

В останні два роки на світових ринках зменшився попит на вугілля до 3,7 млрд. т н.е. або приблизно на 4%, тоді, як у попередні 8 років він збільшувався в середньому на 2% в рік. **Це може свідчити про формування нової тенденції скорочення використання вугілля у світі в зв'язку із заходами щодо боротьби зі зміною клімату у глобальному вимірі.**

Загалом, слід відзначити, що попит на низьковуглецеві види енергії був в останні 10 років істотно динамічнішим порівняно з попитом на викопні види палива. У підсумку частка гідроенергетики у структурі глобального споживання енергії підвищилася з 6,2% до 6,8%, а ВДЕ з 0,8% до понад 3,0% або майже вчетверо. Існують усі підстави вважати, що тенденція стосовно ВДЕ тільки пришвидшиться через постійне здешевлення виробництва енергії сонячними і вітряними електростанціями та системи зберігання електричної енергії.

В Україні у останні 10 років структура споживання первинної енергії змінилася суттєвим чином. Насамперед, необхідно відзначити кардинальне скорочення частки природного газу – з 60% до 30% або удвічі. Також суттєво знизилася частка нафти – з 14% до 10%. Натомість, частка ядерної енергії збільшилася з 15% до 21%

Як це не парадоксально частка вугілля в структурі первинного споживання енергії у 2006-2016рр. збільшилася на 7% – з 29% до 36,0%. Водночас, ці зміни у структурі споживання супроводжувалися абсолютним скороченням використання вугілля у 2006-2016рр. на 15%. Даний парадокс пояснюється загальним зниженням використання первинної енергії в Україні. Особливо відчутне падіння споживання спостерігалось у 2014-2015рр.

внаслідок проведення бойових дій на Донбасі, що призвело до пошкодження, а у деяких районах, і зниження шахтного фонду. Великої шкоди нанесено державі через незаконне привласнення бойовиками власності компанії ДТЕК у березні-квітні 2017р. на окупованій території. Дефіцит вугілля, особливо це стосується антрацитової групи, призводить до браку його запасів на ТЕС, що загрожує стабільності функціонування Об'єднаної енергетичної системи України (ОЕС). Вказані причини змушують Україну імпортувати вугілля у значних обсягах.

Якщо порівнювати частку низьковуглецевих видів палива у структурі споживання в Україні та світі, то у цьому аспекті Україна має суттєву перевагу – частка низьковуглецевої енергетики становить 53% проти 38,6%.

За останні 10 років доведені запаси вугілля у світі істотно зросли – з 0,86 трлн. т у 2006р. до 1,14 трлн. т або на 32,6%. За цим показником до лідируючої групи відносяться – США, Китай, Росія, Австралія та Індія. **Україна також має великі доведені запаси вугілля, що становлять 34,4 млрд. т (3%) За цим показником вона посідає друге місце в Європі після Німеччини та 8 у світі. Тобто, забезпеченість України доведеними запасами вугілля досягає понад 500 років.**

За рівнем забезпеченості доведеними запасами світової економіки вугілля займає перше місце серед викопних видів палива – за поточного споживання їх вистачить на 153 роки, що утричі більше аналогічного показника з нафти та природного газу. Однак, ця перевага значною мірою нівелюється через хімічні властивості вугілля, що роблять цей вид палива найменш екологічним з точки зору забруднення повітря під час використання його у тепловій генерації електроенергії. Для того, щоб довести рівень шкідливих викидів на ТЕС до визначених міжнародних стандартів необхідно додатково інвестувати такий значний обсяг коштів, що бізнес пов'язаний з генерацією з використанням вугілля у більшості випадків може втратити свою комерційну привабливість.

Після прийняття Паризької кліматичної угоди та відмови провідних міжнародних банків кредитувати вугільну галузь, вона стала для бізнесу більш ризикованою та залежною від державної підтримки. Планують відмовитися від державних дотацій шахтарів Франція, Іспанія та Німеччина. Водночас, попри дефіцит енергоресурсів, відмовилися розвивати вугільну галузь Велика Британія, Японія, Португалія та Нідерланди. Серед країн ЄС лише у Польщі вуглевидобуток буде відігравати значну роль у довгостроковій перспективі.

У наступні 20 років очікується, що світова вугільна галузь суттєво знизить темпи зростання видобутку внаслідок скорочення підвищення середньорічного попиту на вугілля на світових ринках – з 2,7% у останні 20 років до 0,2% у прогностичному періоді. **Передбачається, що пік світового**

виробництва вугілля припаде на середину 2020-х років й надалі відбуватиметься посилення невідвортної тенденції зниження ролі вугілля для світової економіки, як палива, що застосовується у виробництві енергії. Пріоритетність завдання декарбонізації паливно-енергетичного сектору для більшості країн світу призведе до заміщення вугілля більш екологічними енергоресурсами, насамперед, ВДЕ та природним газом.

Прогнозується, що до 2035р. найбільшим споживачем вугільної продукції залишатиметься Китай (близько половини світового споживання), однак динаміка підвищення попиту на вугілля у цій країні різко уповільниться через поступовий перехід до низьковуглецевої енергетики й збільшення в енергобалансі “чистих” видів палива. У прогностичний період світовий річний видобуток вугілля зросте всього з 3,8 млрд. т н.е. до 4,0 млрд. т н.е., або на 5%, а його частка у структурі світового споживання впаде з 29% до 22%. На Китай, Індію, Індонезію та Австралію буде припадати близько 70% світового видобутку вугілля до 2035р.

Попри загальносвітову тенденцію зі зниження значення вугільної галузі, слід відмітити одне важливе виключення. Передбачається, що внаслідок високих темпів зростання економіки Індії та населення, ця країна не зможе покрити більшість свого зростаючого попиту за рахунок “чистих” джерел енергії й буде вирішувати свої енергетичні проблеми через нарощування використання вугілля. Натомість попит на вугілля в країнах ОЕСР зменшиться у 2015-2035рр. на 40%, оскільки розвинуті країни значно активніше порівняно з країнами що розвиваються заміщатимуть його ВДЕ та природним газом. Особливе вагоме падіння використання вугілля очікується у США внаслідок переведення понад 30% ТЕС на природний газ.

Поточні порівняно низькі ціни на вугілля впливають на виробників в усьому світі, змушуючи скорочувати інвестиції у вугільну галузь. Проте впровадження високоефективних технологій на вугільних електростанціях, особливо технологій уловлювання та зберігання викидів CO₂, можуть стати ефективними заходами щодо гальмування темпів скорочення попиту на вугілля.

Енергетична стратегія України до 2035р. прогнозує, що наша держава буде рухатися у руслі світових тенденцій щодо поступового скорочення частки вугілля в енергетичному балансі. Натомість, попри заяви деяких «гарячих голів» від зелених у наступні 20 років українська економіка немає можливостей відмовитися від теплової генерації. Більш того, аналіз НЕК «Укренерго» показує, що нарощування виробництва е/е з ВДЕ вимагатиме збільшення маневрових потужностей ТЕС.

У таких умовах, вкрай важливою є постановка на рівні виконавчої влади питання з формування державної політики у вугільній промисловості. Певною мірою, але недостатньо, відповіді на загальні питання реформування

вугільної галузі було сформульовано у Концепції розвитку вугільної галузі на період до 2020р., яка спонукає вугільну галузь забезпечувати потреби теплової генерації за рахунок заміщення антрацитової групи вугілля газової групи.

Затверджена Урядом України ЕСУ-2035 надає більш розгорнуті завдання з реформування вугільної галузі, визначаючи ключові цілі держави у вугільному секторі на кожному з етапів реалізації стратегії. Зокрема ЕСУ-2035 передбачає: оптимізацію структури вугледобувних та інших державних підприємств вугільної галузі, покращення економічних та технічних показників діяльності, скорочення та ліквідацію регулювання та дотацій операційної діяльності вугледобувних та вуглепереробних підприємств, розвиток необхідної інфраструктури для посилення спроможності України забезпечувати обсяги експортно- імпорتنих операцій з вугільною продукцією.

Основні заходи реалізації стратегічних цілей у вугільному секторі є наступні:

- *реорганізація вугледобувних та інших державних підприємств вугільної галузі та підпорядкування їх єдиній юридичній особі;*
- *звільнення від непрофільних активів;*
- *реструктуризація сектору, підготовка перспективних державних шахт до приватизації, ліквідація/ консервація збиткових державних шахт;*
- *перехід на самоокупний видобуток з переорієнтуванням державної підтримки на охорону праці, захист навколишнього природного середовища та реструктуризацію вугільної галузі;*
- *ліквідація державного оптового покупця вугілля та запровадження біржової торгівлі вугільною продукцією;*
- *забезпечення розвитку видобутку вугілля на вітчизняних потужностях.*

Під час виконання положень ЕСУ-2035 слід врахувати той факт, що переважна частина вугледобувних активів в Україні вже приватизована й більше 85 обсягу виробництва вугілля видобувається на приватних копальнях. Тому, в процесі реформування вугільної галузі, слід також враховувати інтереси приватного капіталу та координувати зусилля з трансформації сектору на основі принципів дотримання балансу інтересів та державно- приватного партнерства.